

УДК 373.3.016:73/76

Наталія Данько

Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка

ORCID ID 0000-0003-3689-6307

Наталія Павлущенко

Сумський державний педагогічний університет імені А.С. Макаренка

ORCID ID 0000-0002-7010-816X

Ольга Васько

Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка

ORCID ID 0000-0001-5241-0958

ЗДІЙСНЕННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ НА УРОКАХ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА В ПОЧАТКОВИХ КЛАСАХ

У статті розкрито характерні особливості інтегрованого уроку образотворчого мистецтва, специфіку інтегрування різних видів мистецтва в процесі навчання малюванню дітей молодшого шкільного віку; аналізується методичний аспект підготовки та проведення уроків образотворчого мистецтва в сучасній початковій школі, розглядаються засоби, методи, структура, дидактичні особливості інтегрованих уроків. Важливу увагу приділяється діяльнісному підходу, описується методичний аспект реалізації діялісного підходу під час проведення інтегрованих уроків образотворчого мистецтва в початкових класах. Наводяться приклади практичного здійснення таких сучасних технологій, як «письмо для себе», «читання для себе», «малюнок для себе» під час уроків образотворчого мистецтва.

Ключові слова: інтеграція, інтегрований урок, види мистецтва, інтеграція видів діяльності, образотворче мистецтво, мистецька освіта, діялісний підхід, тематичний підхід, знання про мистецтво, читання для себе, малювання для себе.

Постановка проблеми. Педагогічна інтеграція передбачає створення принципово нового навчального змісту, навчально-методичного забезпечення, нових навчальних технологій. У Сучасній практиці початкової школи спостерігається досить активне застосування інтегрованого підходу. Ідея реалізації педагогічної інтеграції в початкових класах наразі посідає вагоме місце. Реформою початкової ланки загальної освіти було актуалізовано інтегроване навчання. В змісті онлайн-курсів з Нової української школи, які активно проводяться з 2018 року, «червоною лінією» проходить тема інтегрованого навчання молодших школярів.

Нова українська школа – це школа компетентностей 21 століття. Однією з десяти ключових компетентностей, які маємо сформувати у дітей, є обізнаність та самовираження у сфері культури. Реалізацію даної компетентності варто здійснювати за допомогою педагогічної інтеграції, що є запорукою якісної освіти, високого навчального інтересу та активності учнів. Учні молодших класів мають бути компетентними в питаннях мистецтва, розрізняти їх види, знати специфічні особливості, вміти виражати свої власні думки, стани, творчі задуми засобами різних видів

мистецтва. Протиріччя, що криються між вимогами, закладеними у Державному стандарті щодо здійснення освітнього процесу та практичним застосуванням теоретичних основ педагогічної інтеграції свідчать про актуальність і необхідність детального вивчення вказаної проблеми.

Аналіз актуальних досліджень. Проблема інтеграції змісту освіти була й залишається досить актуальною. Хоча систематичне дослідження педагогічної інтеграції почалося в другій половині двадцятого століття, наразі існує безліч нерозв'язаних питань стосовно методичних аспектів цього феномену. Особливо важливим є питання, що стосується специфіки інтегрування змісту початкової освіти, видів та форм навчальної діяльності молодших школярів. Різні аспекти педагогічної інтеграції розкрито в працях таких українських науковців: С. Гончаренко, І. Беха, Н. Бібік, В. Ільченко, І. Козловської, О. Савченко, В. Тименко, Т. Пушкарьової.

Як відомо, інтегровані заняття сприяють формуванню в учнів якісно нових знань. Аналіз історико-педагогічних досліджень свідчить про те, що проблемі інтеграції в процесі навчання дітей увага приділялась в усі періоди розвитку педагогіки і початкової школи. В наш час проблему кардинального оновлення змісту освіти намагалися розв'язати: Н. Буринська, С. Гончаренко, В. Ільченко, В. Шевченко. Ідея інтегрованого навчання є досить актуальною, оскільки сприяє успішній реалізації завдань сучасної освіти та передбачає створення нової навчальної інформації з відповідним навчально-методичним забезпеченням.

На думку О. Савченко, інтеграція – це цілісність навчання, яка сприяє формуванню знань на якісно новому рівні, це інформаційне й емоційне збагачення сприймання, мислення й почуттів (Савченко, 1992). Н. Світловська в статті «Про інтеграцію як методичне явище та її можливості у початковому навчанні» визначає інтеграцію як створення нового цілісного явища на основі виявлення однотипних елементів і частин у декількох раніше різних одиницях.

У контексті нашого дослідження цікавою є думка Ю. Колягіна про значення інтеграції для цілісного уявлення школяра про навколишній світ, зближення предметних знань, встановлення зв'язків між ними; поєднання отриманих знань в єдину систему (Колягін, 1990).

Мета статті. Узагальнення знань про реалізацію педагогічної інтеграції на уроках образотворчого мистецтва в початкових класах нової української школи. У результаті зближення предметних знань учні мають отримати такі знання, що відзеркалювало б зв'язок окремих аспектів світу

мистецтва як єдиної системи; зрозуміти це явище культури як єдине ціле, в якому всі елементи, маючи спільне та різне, є взаємозалежними.

Методи дослідження. Під час написання статті ми застосували такі методи дослідження: аналіз наукової літератури та передового педагогічного досвіду, а також, порівняння, практичне впровадження засобів, методів навчання образотворчому мистецтву молодших школярів. Так, здійснюючи дане дослідження нами було проаналізовано науково-методичну літературу, переглянуто відео-лекції про нову українську школу та пройдено онлайн-курс для вчителів початкових класів.

Виклад основного матеріалу. Здійснення інтегрованого навчання в початковій школі забезпечує інтенсивний розвиток мовлення молодших школярів, сприяє формуванню інтересу до мистецької діяльності, розвитку загальних навичок та творчих здібностей. Проте, варто усвідомлювати, що зміст навчального матеріалу не забезпечує ефективність його засвоєння сам по собі. Для цього необхідним є відбір методів, прийомів, засобів навчальної роботи, без яких неможливими є засвоєння знань та розвиток школярів. Доцільно особливу увагу звертати на способи організації засвоєння, на виявлення тих дій, які забезпечують засвоєння знань. Ефективна організація пізнавальної діяльності можлива тоді, коли учнів у процесі оволодіння знаннями, уміннями, навичками систематично навчають прийомам пізнавальної діяльності, що сприяє міцності знань, усвідомленню навчальної інформації, формуванню самостійності учнів. Оволодівши прийомами навчальної діяльності, школярі мають можливість самостійно застосовувати їх в інших умовах, використовувати під час розв'язання різних завдань, що підвищує інтерес до навчання.

На думку Ю. Колягіна, одним із напрямів методичного збагачення уроків є проведення їх на основі інтеграції змісту, відібраного з кількох предметів і об'єднаного навколо однієї теми з метою інформаційного і емоційного збагачення сприймання, мислення, почуттів учнів (Колягін, 1990). О. Савченко пояснювала, що метою інтегрованих уроків є створення передумови для різнобічного розгляду певного об'єкта, поняття, явища, формування системного мислення, збудження уяви, формування позитивного емоційного ставлення до пізнання (Савченко, 1991).

Уроки образотворчого мистецтва є важливою формою мистецької освіти молодших школярів. Діти молодшого шкільного віку дуже люблять малювати. Психологічно вони налаштовані не лише на гру, але й на малювання, в процесі якого мають можливість передавати свої враження, стани, мрії. Художній процес для дітей 6-9 років є привабливим та приємним,

що допомагає їм відпочивати, знімає психологічну напругу та втому. У дітей рано починає розвиватися художнє мислення, яке є символічним. Так, О. Лосєв звертає увагу на положення про цілісність і символічність художньої форми; акцентує увагу на тому, що знання можна передавати, а розуміння – це процес індивідуального пошуку особистості. У праці «Логіка символу» О. Лосєв пояснює, що в мистецтві варто базуватися не лише на чуттєвому уявленні, але й на образах, яким притаманно узагальнення (Лосєв, 1997)

Загальним способом здійснення інтеграційних зв'язків у будь-якій педагогічній ситуації є узагальнення знань, умінь, отриманих в системі предметного навчання. Багатогранна інформація про мистецтво, основні прийоми мистецької художньої діяльності мають поєднуватися з загальними моделями мислення, що підвищують рівень творчої та пізнавальної діяльності. Кожен новий блок інформації, аспект розгляду особливостей будь-якого виду мистецтва мають включатися в уже існуючу понятійну структуру. Школярі мають усвідомлювати загальне, специфічне, розуміти спільне та різне в мистецьких образах. Так, мистецтво – це важливе явище в культурі кожного народу. Проте існують багатогранні його прояви у формі різних видів мистецтв, що є специфічними але всі мають одне спільне – художній образ. Отже, кожен вид мистецтва має свою специфіку та особливі засоби виразності: музика передає інформацію за допомогою звуків, образотворче мистецтво – відображає навколишній світ засобами кольорів та ліній, література – впливає на свідомість словом. Такі різні, на перший погляд, явища культури є одним і тим самим феноменом – мистецтвом, що покликано впливати на особистість, сприяти її розвитку, формувати культуру почуттів, світогляд за допомогою різних засобів (Бондар, 1996).

Поясненням сутності мистецтва слугує ідея Ю. Самаріна про асоціативне мислення, сенс якого полягає у тому, що будь-яке знання є асоціацією, а система знань є системою асоціацій. Ю. Самарін виокремлює такі види асоціацій: локальні, частковосистемні, внутрішньосистемні, міжсистемні. Науковець пояснює, що найпростішим нервовим зв'язком, який утворює елементарні знання про предмет або явище, є локальна асоціація. Цей зв'язок ізольований, тобто не співвідноситься з іншими знаннями й може забезпечувати лише елементарну розумову діяльність для дітей молодшого шкільного віку. Частковосистемні асоціації – найпростіші системи, що виникають на підґрунті вивченої теми, предмета чи явища. Цей процес пізнання окремих ознак, явищ мистецтва супроводжується накопиченням нових знань шляхом порівняння їх із вже наявними. На цій стадії відбувається найпростіше узагальнення знань про мистецтво. Проте,

отримане нове знання ще не співвідноситься з суміжними знаннями. Учні молодших класів диференційовано вивчають зміст навчальних дисциплін: Музичне мистецтво, Образотворче мистецтво, Художня праця. Опановуючи навчальним матеріалом протягом чотирьох років початкової школи, вони майже не усвідомлюють, що всі ці явища мистецтва, мистецькі твори – це прояв одного цілого – мистецтва. У свідомості молодших школярів не виникає поняття про загальне, спільне в мистецтві. Відповідно, їм важко зрозуміти сенс занять мистецтвом, власні інтереси та уподобання щодо індивідуальних занять мистецтвом (Самарін, 1962.)

Важливим завданням педагогів є– пояснити учням сутність та специфіку мистецтва як явища культури, довести до їх свідомості необхідність та важливість активної творчої діяльності кожної людини. При цьому варто сформулювати в учнів внутрішньосистемні асоціації, що забезпечують їх пізнання цілісних системних знань про мистецтво. Тому педагог мусить організувати процес широкого використання отриманих знань в галузі мистецтва, допомогти дітям усвідомити цілісність цього явища та сприяти індивідуальному «спілкуванню» з мистецтвом кожного учня.

В. Давидов, Д. Ельконін вважали, що для більшості молодших школярів характерними є локальні та частково системні асоціації. Проте результати досліджень науковців свідчать про те, що в учнів початкових класів закладені великі потенційні можливості для інтелектуального та емоційного розвитку. Так, при інтегрованому навчанні від найпростіших узагальнень, молодший школяр здатен опанувати частково системними та внутрішньо системними асоціаціями, що забезпечують пізнання цілісних систем (Павленко, 2001). Видатні психологи: Л. Виготський, А. Леонтьєв, Д. Ельконін обґрунтували періодизацію психічного розвитку дитини, пояснюючи процес розвитку її психіки як процес зміни провідних типів діяльності. Молодший вік є сенситивним для пізнавальної діяльності та художньо-естетичного виховання й творчого розвитку. Сучасна методика мистецької освіти молодших школярів, проведення інтегрованих уроків мистецького циклу мають сприяти збагаченню оволодіння учнями основними знаннями з теорії мистецтва, доведеними до рівня узагальнення, систематизації, інтеграції, а також посприяти створенню цілісної картини світу та індивідуального творчого самовираження засобами мистецтва. Інтегровані уроки мистецтва – це можливість оновлення змісту мистецької освіти та вирішення завдання щодо формування цілісної картини світу в свідомості школярів. Саме інтегрований зміст занять сприяє підвищенню навчальної

мотивації та інтересу до мистецької діяльності, допомагає учням усвідомлювати сенс мистецтва та його специфіку.

Як зазначено в документі «Нова Українська школа: радник вчителя», одним із завдань початкової ланки є «...всебічний розвиток особистості дитини відповідно до її віку та індивідуальних психофізіологічних особливостей, формування загальних культурних та морально-естетичних цінностей, ключових та предметних компетентностей, необхідних навичок та навичок соціальних, які забезпечують її готовність продовжувати освіту». Метою художнього виховання засобами образотворчого мистецтва є формування культури почуттів, формування комплексу ключових і предметних компетентностей у процесі мистецької освіти школярів. Навчання образотворчому мистецтву в НУШ ґрунтується на принципі особистісно-орієнтованого навчання та на основі реалізації компетентнісного підходу. Державним стандартом базової освіти визначено такі завдання:

- Виховання в учнів емоційно-ціннісного ставлення до мистецтва; розвиток художніх інтересів і потреб, естетичних ідеалів; здатність розуміти мистецтво.

- Формування системи знань і вмінь учнів, яка відображає цілісність та видову специфіку мистецтва.

- Розвиток емоційно-почуттєвої сфери учнів, їх художніх здібностей і здатності до самовираження засобами мистецтва (Нова, 2017).

Образотворче мистецтво відіграє значну роль в формуванні естетичної культури, розвитку сприйняття, здатності сприймати цілісну картину світу. Під час уроків образотворчого мистецтва важливими є такі види діяльності: художня практична та творча діяльність, аналіз мистецьких творів, пізнання себе через художньо-творчу діяльність. Останнім часом набула вагомого значення творча діяльність дитини під час уроків образотворчого мистецтва. Важливо не лише навчити малювати, виконуючи правильно технічні прийоми малювання. Проте, знання та почуття дитини мають гармонізуватися й реалізуватися в індивідуальній художній творчості.

Під час уроків ознайомлення з явищами мистецтва та дійсності вчитель має організувати сприйняття, оцінку, аналіз конкретного художнього твору. Знання творів мистецтва учнями сприятиме задоволенню пізнавальних потреб; формуванню уявлень про мистецтво та значення образотворчого мистецтва в житті людини й суспільства. У процесі споглядання картин відбувається інтелектуальний, емоційний розвиток дитини. Учні мають навчитися розуміти твір мистецтва та

відчувати радість від споглядання, спілкування з мистецтвом. Школярі мають можливість висловлювати власні почуття, думки, ідеї. Важливо навчити дітей сприймати твори мистецтва через активну естетичну діяльність; їм варто надати можливість висловлювати власну емоційно-естетичну реакцію на твори образотворчого мистецтва.

На початку реформування початкової школи автори онлайн-курсу для вчителів початкових класів запропонували освітянам для реалізації такі педагогічні підходи здійснення педагогічної інтеграції в початковій школі: тематичний підхід, діяльнісний підхід. Реалізація тематичного підходу передбачає планування вчителем початкових класів тематичного тижня, планування теми на основі інтелект-карти (Mind Map). Діяльнісний підхід – це спрямованість освітнього процесу на розвиток ключових компетентностей та наскрізних умінь особистості; застосування теоретичних знань на практиці; формування здібностей до самоосвіти й командної роботи; успішна інтеграція в соціумі та професійна самореалізацію. Діяльнісний підхід охарактеризовано через розроблені теорії: розвивального навчання (Д. Ельконін, В. Давидов), поетапного формування розумових дій (Л. Гальперін, Н. Талізін), формування перцептивних дій (А. Запорожець), проблемного навчання (Д. Богоявленський, І. Лернер).

Пріоритет у процесі реалізації діяльнісного підходу надається застосуванню набутих знань для вирішення нових завдань. Діяльнісний підхід може стати основою організації навчально-виховної діяльності. При цьому акцент варто робити не на накопиченні знань, а на активній, продуктивній, самостійній навчально-пізнавальній діяльності учнів. Така організація навчання впливає на зростання мотивації, підвищення активності, закладає підґрунтя для саморозвитку та освіти. Вивчення нової теми передбачає організацію особистого сприйняття, усвідомлення, запам'ятовування, узагальнення, систематизацію, застосування знань на практиці, набуття досвіду власної творчої діяльності.

У рамках діяльнісного підходу здійснюються такі сучасні технології навчання, як: «Щоденні 5», «Щоденні 3». Педагогічна технологія «Щоденні 5» – це сучасна технологія навчання читання та письму, яку розробили Гейл Боші та Джон Мозер. «Щоденні 5» дозволяють учням практикувати читання та письмо під час різних уроків. Так, учні щодня практикують читання, письмо, слухання, все більше працюють самостійно та при цьому навчаються робити власний вибір. «Щоденні 3» – педагогічна технологія навчання математики (математика для себе), що передбачає вивчення математики самостійно, вивчення математики разом із товаришем,

вивчення математики письмово. Складовими технології «Щоденні 5» є: читання для себе, читання разом із товаришем, письмо для себе, робота із словами, слухання. У результаті здійснення цієї технології всі діти покращують навички читання та письма, у них розвивається самостійність, витривалість, відповідальність.

Здійснення мистецької освіти дітей молодшого шкільного віку передбачає їх обізнаність у сфері мистецтва. Учні першого класу починають пізнавати безмежний світ мистецтва. Так, під час уроків образотворчого мистецтва вони навчаються малювати, ознайомлюються з творами відомих художників, починають опановувати азами образотворчого мистецтва. На уроках музики першокласники навчаються співати, слухають музичні твори, дізнаються про творчість видатних художників та ознайомлюються з основами музичної грамоти.

На нашу думку під час здійснення інтегрованого навчання мистецтву молодших школярів варто також застосовувати діяльнісний підхід, а саме, щодня читати про мистецтво, малювати, слухати музичні твори, співати й т.д. У такий спосіб можна систематично здійснювати мистецьку освіту школярів. Так учні щодня мають можливість читати книги про мистецтво, переписувати невеличкі за об'ємом тексти про митців та твори мистецтва; діти мають можливість слухати музичні твори, пісні, переглядати репродукції картин, ілюстрації; щоденно в малюнку відображати власні найяскравіші враження. Дана технологія розроблена для того, щоб навчити дітей самостійності, привчити систематично читати, писати, пізнавати нове. Обираючи книги про образотворче мистецтво, музику, театр, діти самостійно визначають що читати. Так, систематично читаючи впродовж відведеного часу, учні пізнаватимуть багато цікавих фактів про особливості різних видів мистецтва, про людей, які створюють мистецькі шедеври. Читання мистецької літератури для дітей сприятиме розширенню світогляду учнів. Цей вид діяльності можна здійснювати під час продовженого дня, або ж під час проведення виховної бесіди, під час уроку образотворчого мистецтва, приділивши читанню 5-7 хвилин. Бажано, щоб у бібліотеці класу була достатня кількість книг на визначену тематику й учні мали можливість обирати літературу про різні види мистецтва та види мистецької діяльності. Роботу за технологією «Щоденні 5» розпочинають з «читання для себе». Вчитель спочатку мусить навчити дітей обирати книги для самостійного читання. Самостійно обрана книга приносить задоволення, підвищує інтерес до прочитаного. Під час вибору книги дитина має усвідомлювати сенс такої інформації, зрозуміти й

захотіти її прочитати. Для цього вчителю варто систематично розповідати про мистецтво як цікавий вид прояву творчості, сформувати стійкий інтерес до занять мистецтвом. Інтерес – це визначний фактор, який допоможе учням стати читачами, які самостійно читають, розуміючи прочитане, отримують задоволення від цього. Метод «я обираю книгу»- один із ключових компонентів, що допомагає створити атмосферу творчості, сформувати інтерес до пізнання. Як рекомендують сучасні методисти, за потреби заняття за методом «я обираю книгу» варто проводити один раз на тиждень протягом навчального року. Найважливіший елемент формування самостійності – наявність різноманітних книг про чудеса світу, про цікаві факти з життя митців, про специфіку образотворчого, театрального, літературного мистецтв, про різновиди декоративно-прикладного мистецтва; альбомів з репродукціями, ілюстраціями, фотоальбомами із зображеннями природи в різні пори року.

Наступна методика, яку пропонують автори курсу для вчителів НУШ, є «Письмо для себе». Дана методика – складовий компонент технології «Щоденні 5», сутність якої полягає в тому, що учні самостійно обирають тему та практикуються в письмі. Отже, мета діяльності «письмо для себе» – це щоденна письмова практика на власний вибір дитини. Кожен учень має можливість обрати текст для списування або ж записувати свої враження від прочитаного, пережитого під час слухання музичного твору, аудіо казки, після перегляду театрального спектаклю. Сучасні, інтернет ресурси дозволяють під час занять з дітьми здійснювати віртуальні подорожі країнами мистецтв, у яких знаходяться мистецькі шедеври, проводити інтернет екскурсії відомими музеями світу, «відвідувати» концертні зали, слухаючи записи музичних творів, насолоджуватися їх виконанням. Все побачене, почуте школярами, їх комплекс думок, почуттів можна передати на папері в реченнях, відобразити словами власні враження. Крім того, систематичні записи на тему мистецтва можна робити до словничка або записничка мистецьких термінів. На уроках праці (художньої праці) можна виготовити невеличкий словничок-записничок у цікавій для дітей формі. Своєю формою такий записничок може нагадувати різні предмети: фрукти, овочі, машини, цукерки, тварин. До цих красивих та незвичайних записничків діти з великим задоволенням вписують нові слова, що вивчили про мистецтво (наприклад: ритм, мелодія, портрет, пейзаж, актор, колір).

Під час реалізації складового компоненту «Письмо для себе» буде доречно щоденно здійснювати записи до цього словничка. Оскільки уроки образотворчого мистецтва є специфічними й важливими, завдання

педагога полягають у формуванні інтересу до мистецької діяльності, навичок художньої діяльності; дуже гарним засобом при цьому є створення скейтсбука. Це невеличкий зошит або записничок, в якому дитина може малювати тими матеріалами, якими хоче та те, що більше подобається. Проте, за аналогією здійснення технології «Щоденні 5» варто привчати дітей до щоденного малювання, яке займе 5-10 хвилин. При цьому школярі мають зрозуміти, що свої враження та думки можна не лише записувати словами, але й виражати в малюнку за допомогою різних матеріалів. Отже, записничок з мистецькими термінами, зошит для письма про мистецтво, скетчбук для щоденного малювання – це нові засоби, які посприяють підвищенню ефективності мистецької освіти школярів. Пропонуючи учням виконати завдання за допомогою цих засобів, вчитель зацікавлює мистецтвом, пояснює сенс практичних занять мистецькою діяльністю, мотивує до прояву творчості, розкриває секрети професій художників, музикантів, акторів, скульпторів, співаків, народних майстрів, композиторів. Запропонувавши школярам такі види роботи, можна збагатити свідомість учнів більш широким діапазоном знань про мистецтво та організувати активну творчу діяльність. Під час письма для себе діти будуть прописувати вже усвідомленні знання про особливості різних видів мистецтва та творчої діяльності, намагатимуться створювати власні художні образи в скетчбуці та словесні образи – в зошиті для письма. Як відомо, учням молодшого шкільного віку подобається записувати свої фантастичні оповідання, казки, складати вірші. На сторінках власних книжечок-записничків вони створюють супроводжувальною графікою власні ілюстрації до тексту, який фіксують. Школярі мають можливість записувати нові слова, фрази, що сподобалися, питання які їх турбують; будуть фіксувати власні роздуми та ідеї, робитимуть щоденні замальовки. Вони не боятимуться зробити помилку та отримати негативну оцінку – це особисті речі школяра (скетчбук, записничок, зошит, або власна «книга»). Ці навчальні засоби не перевіряються вчителем.

Автори онлайн-курсів розробили міні-уроки, проведення яких дозволяє пояснити учням навіщо та як робити щоденні записи. Так, у розділі «письмо для себе» пропонується проведення міні-уроків: «Обери про що писати» та «Щоденник вражень». Вчитель пропонує класу спочатку звернути увагу на ідеї в голові, а потім думати про них. Ці фрагменти «міні-уроків» можна вводити в структуру інтегрованого уроку образотворчого мистецтва або під час виховних заходів, бесід із класом. Можна запропонувати для роздуму такі слова-ідеї, наприклад, «театр», «колір»,

«малюнок». До кожного слова діти вчаться формулювати питання. Так, наприклад, «до якого театру я хочу сходити?», «Що подобається мені в театрі?», «Який колір є моїм улюбленим?», «Якими кольорами я люблю малювати?», «Коли в мене гарний настрій – що саме я малюю?». За аналогією, до слова «малюнок» можна запропонувати такі запитання: «Які малюнки мені подобаються?», «Що я люблю малювати?», «Які техніки малювання мені найкраще вдаються?». Поміркувавши над словом, учні мають можливість записати до свого записничка власні думки та ідеї, які виникли стосовно конкретного слова. Базуючись на виникненні ідей-образів, діти можуть намалювати їх у своєму скетчбуці. Варто привчати учнів систематично робити такі замальовки, підписуючи їх словом, або ж словосполученням, що нагадуватимуть цю ідею. Роблячи записи в своїх записничках, малюючи образи в скетчбуках, діти привчаються самостійно мислити, рефлексувати, усвідомлюючи власні думки, бажання, інтереси. У такий спосіб відбувається не лише навчання, коли школярі привчаються писати, але й формулювати думки, аналізувати свої дії, стани, бажання, успіхи та невдачі. Рефлексуючи, учні краще усвідомлюють своє внутрішнє «Я», починають розуміти власні здібності, індивідуальні особливості, переваги. Так, під час інтегрованих уроків мистецтва краще відбуватиметься особистісний розвиток кожного учня.

Під час уроків образотворчого мистецтва учні можуть об'єднуватися в пари, зачитувати один одному свої роздуми про мистецтво, думки про творчість у різних видах діяльності, обговорювати власні думки та задуми. При цьому варто привчати їх писати самостійно, швидко, записуючи свої творчі ідеї, думки стосовно нових «мистецьких шедеврів» та фіксувати їх на сторінці «про що писати». У своєму відео Інна Большакова з метою зацікавлення та активізації дітей пропонує вести щоденник вражень, як одну з письмових практик, що радять використовувати під час діяльності «письмо для себе». Це може бути переконливе письмо, доброзичливі листи до однокласника, батьків; переказ оповідання чи історії з власного життя, твір про власні інтереси та захоплення. Так, є можливість сформулювати навичку усвідомленого читання, висловлення власної думки.

З метою досягнення вищезазначеного варто створювати такі педагогічні умови:

- систематичне, цілісне, активне сприйняття мистецтва;
- формування розуміння та навичок порівняння художніх образів на основі виражальних засобів у різних галузях мистецтва;

- спрямування мистецької діяльності на відображення дійсності та власної творчості;
- надання можливості для активної творчої діяльності всім учням класу.

Як відомо, учні мають засвоювати знання в дії. Активна мистецька діяльність та запропоновані види діяльності потрібні для того, щоб діти відчували задоволення від навчального процесу, від спілкування з мистецтвом. Названі вище види діяльності можна застосовувати під час уроку або у групі продовженого дня протягом 7-10 хвилин на день. Такі види навчальної діяльності, як: «читання для себе», «письмо для себе», «малюнок для себе» сприятимуть підвищенню ефективності здійснення мистецької освіти молодших школярів та допоможуть сформувати стійкий інтерес до активної мистецької діяльності, яка буде зрозумілою та усвідомленою учнями.

Крім запропонованих видів діяльності та навчальних засобів ми також пропонуємо активно застосовувати специфічні методи мистецької освіти молодших школярів. Методи: «оживи картину», «входження в картину», «порівняння художніх образів», «малювання музичних образів» є доречними під час інтегрованих уроків образотворчого мистецтва, що дозволяє миттєво активізувати дітей, зацікавити їх образотворчим мистецтвом та художньою діяльністю. Комплекс специфічних методів мистецької освіти молодших школярів ми детально раніше описали в даному науковому журналі (Данько, 2019). Здійснення названих методів передбачає стимулювання дітей до висловлення власної думки, до порівняння мистецьких образів, розуміння їх сутності. Наступним етапом засвоєння нових знань про мистецтво має бути більш глибоке усвідомлення навчального матеріалу та застосування набутих знань. Традиційно на уроках образотворчого мистецтва вчителі обмежуються лише організацією самостійного процесу малювання дітей та усного повторення вивченого на уроці. У такий спосіб значно зменшується ефективність уроків, які стають звичними та нецікавими учням. Тому ми радимо звернути більше уваги на етап закріплення навчального теоретичного матеріалу, знання якого сприятиме в подальшому опануванню різними видами мистецтва, техніками та видами мистецької творчої діяльності. Після організації спостереження за мистецькими явищами, розгляду та аналізу мистецького твору варто надати можливість кожному учневі якісно усвідомити побачене та почуте, «прожити» новий матеріал, пропустивши через власне усвідомлення відповідно до індивідуального життєвого досвіду та швидкості сприймання й розуміння того, що вивчається. Під час пояснення нового навчального матеріалу, закріплення вивченого школярі мають бути

активними співучасниками освітнього процесу, а не пасивними спостерігачами за діями вчителя. Так, записи про власні враження від побаченої картини, від прослуханого музичного твору сприятимуть більш глибокому усвідомленню мистецьких явищ, кращому запам'ятовуванню нового матеріалу, формуванню власного ставлення до конкретного виду мистецтва або виду творчої діяльності. Застосування індивідуальних скетчбуків дозволить розширити діапазон творчої діяльності дітей, сприятиме формуванню звички бути уважними, спостерігати, порівнювати, за допомогою ліній та кольорів відображати побачене, виражати власні стани, думки та ідеї, що сприятиме ефективному розвитку творчих здібностей кожного учня.

Висновки та перспективи подальших досліджень. З метою покращення та урізноманітнення процесу мистецької освіти, оновленню змісту уроків образотворчого мистецтва доречно залучати учнів до активної діяльності, створювати умови для цілісного сприйняття мистецтва як явища культури та виду творчої людської діяльності. Інтегровані уроки складаються з цікавих блоків інформації, об'єднані різними видами діяльності. Саме під час таких уроків є можливість формувати творчу особистість, здатну самостійно мислити, робити власний вибір, висловлювати свою думку. Застосування комплексу методів, що сприяють активному пізнанню мистецтва, сучасних засобів та технологій навчання, дозволить учителю початкових класів оновити зміст занять, сформувати високий рівень інтересу та мотивації до творчої мистецької діяльності молодших школярів. Процес опанування учнями молодшого шкільного віку інформацією про мистецтво, виявлення їх індивідуальних задатків до мистецької діяльності, формування навичок «спілкування» з мистецтвом є ефективним не лише за умови застосування методів активізації мистецької діяльності учнів, але й за умови здійснення інтегрованого та діяльнісного підходів під час сучасних уроків образотворчого мистецтва. Учні мають бути компетентними в галузі мистецтва. Вони мають чітко усвідомлювати, що образотворче мистецтво, музика, література, театр, хореографія – це все елементи одного цілісного явища – мистецтва. Також, учні початкових класів здатні зрозуміти й запам'ятати основні засоби виразності різних видів мистецтв, специфіку професійної діяльності людей мистецтва. Під час уроків образотворчого мистецтва варто не лише надавати можливість дітям малювати в різних художніх техніках, але й вчити спостерігати, активно сприймати, аналізувати твори мистецтва, висловлювати свої думки, враження та реалізувати власні творчі ідеї, проекти. Перспективу

подальших досліджень вбачаємо в розробленні відповідних методичних рекомендацій для вчителів початкових класів з метою підвищення якості підготовки та проведення інтегрованих уроків образотворчого мистецтва.

ЛІТЕРАТУРА

- Бондар, В.І. (1996). *Дидактика: Ефективні технології навчання студентів*. МО України; УДПУ імені М.П. Драгоманова. Київ (Bondar, V.I. (1996). *Didactics: Effective technologies of teaching students*. Ministry of Defense of Ukraine; UDPU named after M.P. Dragomanova. Kyiv).
- Данько, Н.П. (2015). Діагностика наявних рівнів навчальних досягнень учнів початкових класів з музичного мистецтва. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*, 3 (47), 238-250 (Danko, N.P. (2015). Diagnosis of the existing levels of academic achievement of primary school students in music. *Pedagogical sciences: theory, history, innovative technologies*, 3 (47), 238-250).
- Данько, Н.П., Кондратюк, С.М., Павлущенко, Н.М. (2019). Методи мистецької освіти молодших школярів. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*, 9 (93), 268-278 (Danko, N.P., Kondratiuk, S.M., Pavlushchenko, N.M. (2019). Methods of art education of junior schoolchildren. *Pedagogical sciences: theory, history, innovative technologies*, 9 (93), 268-278).
- Колягін, Ю.М., Алексенко, О.Л. (1990). Інтеграція шкільного навчання. *Початкова школа*, 9, 28-31 (Kolyagin, Y.M., Aleksenko, O.L. (1990). Integration of school education. *Elementary School*, 9, 28-31).
- Лосев, О.Ф. (1997). *Логіка символізму. Філософія. Міфологія. Культура*. М.: Проспект (Losev, O.F (1997). *The logic of symbolism. Philosophy. Mythology. Culture*. М.: Prospect).
- Нова українська школа: порадник для вчителя* (2017). Київ: ТОВ «Видавничий дім «Плеяди» (New Ukrainian school: a guide for teachers (2017). Kyiv: Pleiades Publishing House LLC).
- Павленко, В.В. (2014). Технологія розвивального навчання Д.Б. Ельконіна – В.В. Давидова. *Історичні аспекти, сучасний стан і перспективи розвитку системи дошкільної і початкової шкільної освіти*, 201, 11-14 (Pavlenko, V.V. (2014). Technology of developmental learning D.B. Elkonina – V.V. Davudova. *Historical aspects, current state and prospects of development of the system of preschool and primary school education: a collection of scientific and methodical works*, 201, 11-14).
- Савченко, О. Я. (1992). Дидактичні особливості інтегрованих уроків. *Початкова школа*, 1, 2-9 (Savchenko, O. Ya. (1992). Didactic features of integrated lessons. *Elementary School*, 1, 2-9).
- Самарин, Ю. О. (1962). *Очерки психологии ума: Особенности умственной деятельности школьника*. М. (Samarin, Yu. O. (1962). *Essays on the psychology of the mind: Features of the mental activity of the student*. М.).

РЕЗЮМЕ

Данько Наталия, Павлущенко Наталия, Васько Ольга. Реализация педагогической интеграции на уроках изобразительного искусства в начальных классах. В статье раскрыты характерные особенности интегрированного урока изобразительного искусства, специфику интеграции различных видов искусства в процессе обучения рисованию детей младшего школьного возраста; называются характерные особенности реализации интегрированного подхода на уроках изобразительного искусства в современной начальной школе; анализируется

методический аспект подготовки и проведения уроков; рассматриваются возможные виды деятельности учащихся на уроках изобразительного искусства, которые помогут сформировать стойкий интерес и позитивные мотивы творческой художественной деятельности каждого ученика. Большое внимание уделяется реализации деятельностного подхода во время проведения уроков искусства в начальных классах современной украинской школы.

***Ключевые слова:** интеграция, интегрированный урок, виды искусства, интеграция видов деятельности, изобразительное искусство, художественное образование, деятельностный подход, тематический подход, знания об искусстве, чтение для себя, рисование для себя.*

SUMMARY

Danko Nataliia, Pavlushchenko Nataliia, Vasko Olha. Realization of the Pedagogical Integration at the Fine Arts Classes in the lower grades.

In the process of our teaching activity we have revealed some advantages and disadvantages of the integrated learning and integrated classes at primary school. We are convinced that the integrated classes correspond to the conditions defined by the New Ukrainian school. Such classes favour the enrichment of knowledge, systematisation of the primary schoolchildren knowledge in the context of the class hours shortening and informational burst in the whole. However, the integrated classes have certain shortcomings. Such classes enablement needs a careful piece of work, coordination and systematizing of the learning material due to the other learning subjects in primary school as well as lack of time. Such classes may be conducted by the teachers having experience in the methodology of the integrated learning and high creative potential. Integrated Arts lesson is a result of creative teacher's work, a kind of work of art. It is reasonable to make integrated classes aimed at consolidation of knowledge and development of the creative possibilities. In spite of such difficulties it stands to mention the high teaching potential of the integrated learning of junior schoolchildren.

Thus, during the artistic integration different art forms don't duplicate. They complement each other, provide holistic and rounded interpretation of the message and artistic impact of the piece of a creative work. They also have a great emotional influence upon the personality. The investigation carried out proved that any kind of Fine Arts been used apart can't provide the methodological aims achievement to the full extent. Only the artistic complex created through the integration favours the harmonious development of a child's personality, opens the artistic worldview in the whole and influences the primary schoolchildren world view forming.

***Key words:** integration, integrated class, kinds of Arts, integration of the kinds of activity, fine arts, artistic education, active approach, thematic approach, knowledge about the Arts, reading for yourself, drawing for yourself.*